

Agderposten AGDERPOSTEN.NO/KULTUR

Kultur & UNDERHOLDNING

TIPS OSS tusentips@agderposten.no
TELEFON 37 00 37 00

Thortveititt fra Iveland

I år er det hundre år siden Olaus Thortveit døde. Han er opphavsmannen til ett av verdens dyreste mineraler.

AVTRYKK

I år er det hundre år siden Olaus Thortveit døde. Thortveit var en av Norges største eksportører av feltspat, men han er kanskje best kjent for å ha vært opphav til navnet Thortveititt. Et mineral som tidligere var verdens dyreste mineral.

Thortveititten er et av få mineraler som inneholder scandium. Scandium er et lettmetall som blant annet er blitt brukt i krystaller til laserformål. Stoffet kan også bidra til å øke styrken og redusere vekten til materialer laget av aluminium og magnesium, og i 1950-årene var dette meget interessante egenskaper.

På 1950-tallet var verden preget av våpenkappløp mellom stormaktene. I tillegg konkurrerte de om å nå først ut i verdensrommet. Atom- og romforskning var i fokus og etterspørselen etter sjeldne mineraler var stort. Et av mineralene som ble etterspurt var Thortveititt, og Iveland var et av få steder i verden hvor mineralet fantes.

Etterspørselen etter det sjeldne

mineralet førte til at prisene steg i været, og i en periode kostet Thortveititt tre ganger så mye som gull. Flere tjente gode penger på å finne mineralet. Blant dem var brødrene Willy, Orest og Arthur Landsverk.

I 1955 begynte brødrene Landsverk å lete systematisk etter thortveititt. Arbeidet var hardt og strevsomt, men det gav resultater. I løpet av året fant de rundt 20 kilo, og med en grampris på inntil 20 kroner, ble det god fortjeneste. Brødrene Landsverk fortsatte å lete etter thortveititt i flere år, men de var verken de eneste eller de første som fant mineralet.

Historien om det sjeldne mineralet skriver seg tilbake til 1903, da geolog og polarforsker Per Schei fra Snåsa oppdaget mineralet på Evje. Han trodde imidlertid han hadde funnet mineralet epidot. Syv år senere ble det gjort et tilsvarende funn i Iveland. Denne begivenheten kom til å endre geologihistorien, og mitt i begivenhetenes sentrum var en gårdbruker fra Iveland.

Olaus Thortveit ble født på gården Tørtveit i Iveland i 1872. I tillegg til jordbruk begynte Thortveit etter hvert med landhandel i Møllebakken på Skaia og trelasthandel. Han bygde også opp en stor eksportforretning med feltspat og sjeldne mineraler. I 1910 var Thortveit en av landets største eksportører av feltspat og hadde tilsyn med flere av gruvene i distriktet. En

dag besøkte Thortveit en liten gruve i Knipane på Ljosland i Iveland, og der oppdaget han noe han aldri før hadde sett maken til.

Gruvearbeiderne hadde nylig skutt ut nytt fjell, da Thortveit fikk se en stein med et mineral verken han eller arbeiderne før hadde sett. Thortveit fattet interesse for mineralet, og sendte en prøve til professor J. Schetelig ved Mineralogisk-Geologisk Museum i Oslo for analyse. Mineralet viste seg å være en ny oppdagelse, og professoren gav det navnet Thortveititt etter innsenderen.

I 1914 ble Thortveit tildelt Kongens fortjenstmedalje i gull for sin innsats innen mineralogisk forskning og utvikling av feltspatindustrien i hjembygda. Han fikk imidlertid aldri oppleve den tiden da mineralet som bar hans navn ble verdens dyreste mineral. Thortveit ble rammet av tuberkulose. Han havnet etter hvert på Landeskogen tuberkulosesanatorium og døde i 1917 bare 44 år gammel.

Bildene fra gruvedriften til brødrene Landsverk er tatt av Birger Dannevig i 1958 og oppbevares i dag på Kuben i Arendal. Bildene er del av en samling bestående av utplukkede fotografier fra andre samlinger og gir et unikt innblikk i gruvedriften i Iveland på 1950-tallet.

FAKTA

AVTRYKK

- Avtrykk fra Aust-Agder.
- Kuben oppbevarer millioner av dokumenter.
- Menneskelige avtrykk i form av tekst, tegning, kart og foto.
- Hvert avtrykk har en opprinnelse, hvert avtrykk inngår i en større sammenheng og hvert avtrykk har en historie å fortelle.
- I samarbeid med Kuben deler vi her noen av dem.
- Se flere avtrykk på www.avtrykk.no

Kilder:

Iveland 5. Gruvedrift, 2007

Aust-Agder i bilder, 1959

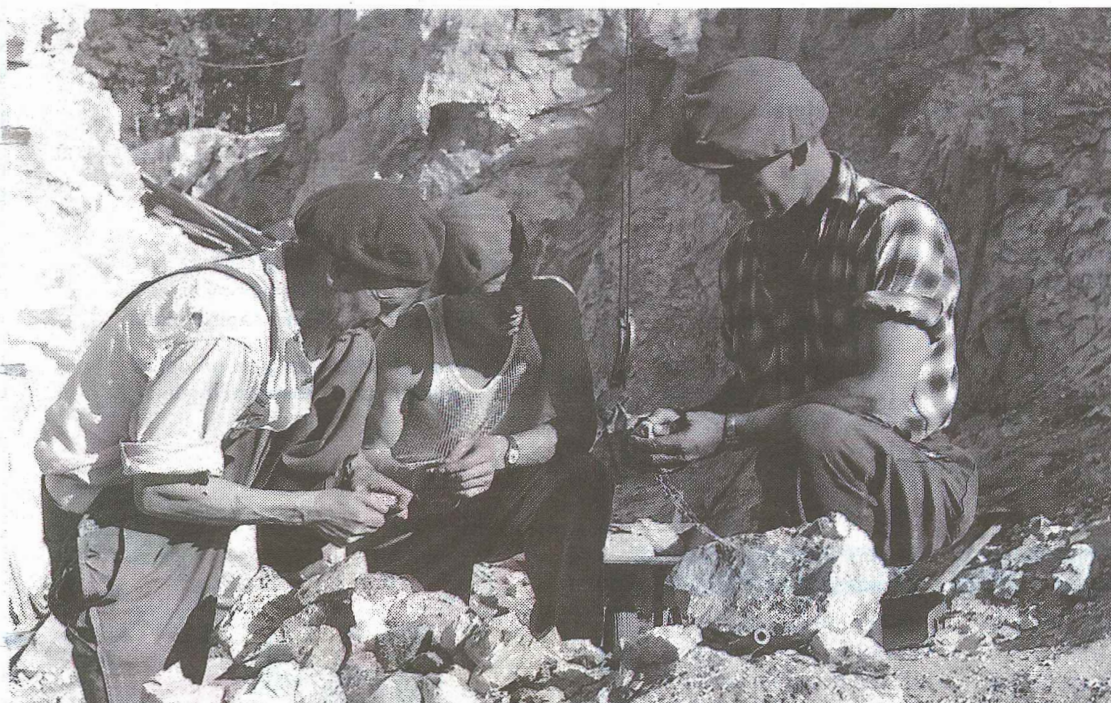
Agderposten 04.08.1956

Agderposten 24.08.1956

https://www.setesdalswiki.no/wiki/Olaus_Thortveit

<https://snl.no/thortveititt>

Innsendt av: Gaute Christian Molaug, arkivar og formidler, Aust-Agder museum og arkiv, avd. Kuben.

LANGSOMT ARBEID: Det var tidkrevende å finne det sjeldne mineralet. Fjellet måtte brytes i små biter og studeres nøye.

KRAFTARBEID: Utvinning av thortveititt i

STØRT: Fennefoss har Setesdalens største mineralsamling og der finner en også denne thortveitittkrystallen. FOTO: RONALD WERNER